

”Statement of International Cataloguing Principles” / Suomen kansallisen luetteloinnin ohjausryhmän laatima suomennos

Julkilausuma kansainvälisistä luettelointiperiaatteista

Luonnos, joka on hyväksytty IFLAn luettelointisääntökokouksessa ”IFLA Meeting of Experts on an International Cataloguing Code, 1st, Frankfurt, Germany, 2003”

Johdanto

Luetteloinnin periaatteet sisältävä julkilausuma – joka yleensä tunnetaan ”Pariisin periaatteina” - hyväksyttiin kansainvälisessä luettelointiperiaatteita käsittelevässä kokouksessa (International Conference on Cataloguing Principles) vuonna 1961. Julkilausuman tavoite palvella luetteloinnin kansainvälisen standardoinnin perustana on epäilemättä saavutettu: useimmat luettelointisäännöt, jotka on laadittu tämän jälkeen, noudattavat joko kokonaan tai ainakin suuressa määrin näitä periaatteita.

Luetteloijat ja heidän asiakkaansa käyttävät näyttöluetteloita kaikkialla maailmassa. Yhteiset kansainväliset luettelointiperiaatteet ovat entistä toivottavampia tällä hetkellä. Nyt, 2000-luvun alussa, IFLA on ryhtynyt ponnisteluihin Pariisin periaatteiden soveltamiseksi näyttöluetteloihin. Ensimmäisenä tavoitteena on edistää luetteloiden käytettävyyttä.

Uudet periaatteet korvaavat ja laajentavat Pariisin periaatteita tekstijulkaisuista kaikentyyppisiin aineistoihin sekä pelkästä kirjauksen valinnasta ja muodosta kirjastoluetteloiden bibliografisten ja auktoriteettitietueiden kaikkiin puoliin.

Periaateraporttiluonnoksen sisältö:

1. Ala
2. Entiteetit, attributit ja suhteet
3. Luettelon funktiot
4. Bibliografinen kuvailu
5. Hakutiedot
6. Auktoriteettitietueet
7. Hakumahdollisuuksien perustat

Nämä uudet periaatteet perustuvat maailmanlaajuisiin luettelointiperinteisiin¹ sekä IFLAn dokumenttien *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR) ja *Functional Requirements and Numbering for Authority Records* (FRANAR) sisältämiin käsitteellisiin malleihin, jotka laajentavat Pariisin periaatteet sisällönkuvailun alueelle.

Näiden periaatteiden toivotaan lisäävän bibliografisten ja auktoriteettitietueiden kansainvälistä vaihtoa ja ohjaavan luettelointisääntöjen laatijoita kansainvälisten luettelointisääntöjen kehittämisessä.

¹ Cutter, Charles A.: Rules for a dictionary catalog. 4th ed., rewritten. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1904;

Ranganathan, S.R.: Heading and canons. Madras [India]: S. Viswanathan, 1955; Lubetzky, Seymour. Principles of Cataloging. Final Report. Phase I: Descriptive Cataloging. Los Angeles, Calif.: University of California, Institute of Library Research, 1969.

Julkilausuma kansainvälisistä luettelointiperiaatteista

Lopullinen luonnos 19.12.2003

1. Ala

Tässä esitetyt periaatteet on tarkoitettu ohjaamaan luettelointisääntöjen kehittämistä. Ne soveltuvat bibliografisiin ja auktoriteettitietueisiin ja nykyisiin kirjastoluetteloihin. Näitä periaatteita voidaan myös soveltaa kirjastojen, arkistojen, museoiden ja muiden yhteisöjen laatimiin bibliografioihin ja tiedostoihin.

Niiden tarkoituksena on luoda yhdenmukainen lähestymistapa kaikentyyppisten bibliografisten aineistojen kuvailuun ja sisällönkuvailuun.

Tärkein periaate luettelointisääntöjä laadittaessa on luettelon käytettävyys.

2. Entiteetit, attribuutit ja suhteet

2.1. Bibliografisten tietueiden entiteetit

Bibliografisten tietueiden laatimisessa on otettava huomioon seuraavat entiteetit, jotka koskevat tiedollisen tai taiteellisen toiminnan tuloksia.

Nämä ovat:

Teos	work
Esitysmuoto (toteutus)	expression
Ilmiasu (toteutuma)	manifestation
Kappale ²	item

2.1.1. Bibliografiset tietueet heijastavat tavallisesti ilmiasua. Nämä ilmiasut voivat edustaa teoskokoelmaa, yksittäistä teosta tai osakohdetta. Ilmiasut voivat esiintyä yhdessä tai useammassa osassa.

Yleensä saman teoksen eri ilmiasuista tehdään erilliset bibliografiset tietueet.

2.2. Auktoriteettitietueiden entiteetit

Auktoriteettitietueiden tulee dokumentoida nimien ohjeelliset/auktorisoidut muodot, ainakin henkilöistä, yhteisöistä³ ja aiheista. Entiteettejä, joita käytetään teosten aiheina ovat:

teos
esitysmuoto
ilmiasu
kappale
henkilö
suku
yhteisö
käsite
kohde
tapahtuma

² Teos, esitysmuoto, ilmiasu ja kappale ovat FRBR/FANAR –mallin ryhmässä 1 kuvatut entiteetit.

³ Henkilöt, suvut ja yhteisöt ovat 2. ryhmän entiteetit FRBR/FANAR –mallissa.

paikka⁴

2.3. Attribuutit

Niitä attribuutteja, jotka identifioivat kunkin entiteetin, tulee käyttää bibliografisten ja auktoriteettitietueiden dataelementteinä.

2.4. Suhteet

Entiteettien väliset bibliografisesti merkittävät suhteet tulee identifioida luettelossa.

3. Luettelon funktiot

Luettelon funktioiden tulee tehdä käyttäjälle mahdolliseksi.⁵

3.1. löytää bibliografiset resurssit (todellisesta tai virtuaalisesta) kokoelmasta, kun tiedonhaussa on käytetty näiden resurssien attribuutteja tai suhteita

3.1.1 paikantaa yksittäinen resurssi

3.1.2 paikantaa resurssien joukko, joka edustaa

- kaikkia samaan teokseen kuuluvia resursseja
 - kaikkia samaan esitysmuotoon kuuluvia resursseja
 - kaikkia samaan ilmiasuun kuuluvia resursseja
 - kaikkia tietyn henkilön, suvun tai yhteisön teoksia ja teosten esitysmuotoja
 - kaikkia tiettyä aihetta kuvaavia resursseja
 - kaikkia, muiden kriteerien perusteella (kuten esim. kielen, julkaisumaan, julkaisuajankohdan, fyysisen ilmiasun jne. mukaan) valittuja resursseja.
- Yleensä nämä kriteerit ovat toissijaisia ja ne rajaavat hakutulosta.

Kaikissa kirjastoluetteloissa ei ole osakohteita tai teoksiin sisältyviä yksittäisiä teoksia koskevia bibliografisia tietoja.

3.2. identifioida bibliografinen resurssi tai agentti (toisin sanoen varmistaa, että tietueessa kuvailtu entiteetti vastaa haettavaa entiteettiä tai että voidaan erottaa toisistaan kaksi tai useampia toisiaan muistuttavia entiteettejä);

3.3. valita bibliografinen resurssi, joka vastaa käyttäjän tarpeita (toisin sanoen valita resurssi, joka vastaa käyttäjän vaatimuksia sisällöltään, fyysiseltä muodoltaan jne. tai hylätä resurssi, joka ei vastaa käyttäjän tarpeita);

3.4. hankkia tai **saada pääsy** kuvailun kohteeseen (toisin sanoen tuottaa informaatiota, jonka avulla käyttäjä voi hankkia kappaleen ostamalla, lainaamalla jne. tai päästä käyttämään resurssia suoraan käytettävästi); tai hankkia auktoriteettitietue tai bibliografinen tietue tai päästä käyttämään sitä.

⁴ Käsité, kohde, tapahtuma ja paikka ovat 3. ryhmän entiteetit FRBR/FRANAR -mallissa. [Huom.: Tulevaisuudessa voidaan identifioida lisää entiteettejä, mm. FRANARista]

⁵ 3.1-3.5 perustuvat teokseen: Svenonius, Elaine. The Intellectual Foundation of Information Organization. Cambridge, MA: MIT Press, 2000. ISBN 0-262-19433-3.

3.5. navigoida luettelossa (toisin sanoen siirtyä paikasta toiseen bibliografisen informaation loogisen järjestyksen avulla sekä käyttäen hyväksi tähän tarkoitukseen luotuja selkeitä väyliä, joita ovat teosten välisten suhteiden, esitysmuotojen, ilmiäsuojen ja kappaleiden kuvaukset).

4. Bibliografinen kuvailu

4.1. Bibliografisen tietueen kuvailun tulee perustua kansainvälisesti sovittuihin standardeihin.⁶

4.2. Kuvailut voivat noudattaa **eri luettelointitasoja** luettelon tai bibliografisen tiedoston tarkoituksesta riippuen.

5. Hakutiedot

5.1. Yleistä

Bibliografisten ja auktoriteettitietueiden hakemista varten laadittujen hakutietojen tulee olla yleisperiaatteiden mukaisia (ks.1. Ala). Ne voivat olla ohjeellisia eli auktorisoituja tai auktorisoimattomia.

Auktorisoimattomat hakutiedot voivat sisältää mm. ilmiäsuojen päänimikkeeseen tai lisättyjä tai bibliografisessa tietueessa olevia avainsanoja.

Auktorisoidut hakutiedot tuottavat tarvittavan yhdenmukaisuuden resurssijoukkojen paikantamiseksi, ja ne tulee muokata standardien mukaisiksi. Nämä auktorisoidut otsikkomuodot tulee tallentaa auktoriteettitietueisiin yhdessä viittauksina käytettävien varianttimuotojen kanssa.

5.1.1. Hakutiedon valinta

5.1.1.1. Liitä **bibliografiseen tietueeseen** hakutiedoiksi teosten ja esitysmuotojen (auktorisoidut) nimikkeet ja (yleensä auktorisoimattomat) ilmiäsuojen nimikkeet sekä teosten tekijöiden auktorisoidut nimimuodot.

Yhteisö voi olla tekijänä teoksissa, jotka luonteeltaan ovat selvästi yhteisön kollektiivisen ajattelun tai toiminnan tulosta, vaikka kirjoittajana olisi yhteisön toimihenkilö tai virkamies, tai kun nimikkeeseen sanamuoto teoksen luonteen lisäksi selvästi ilmaisee, että yhteisö on kollektiivisesti vastuussa teoksen sisällöstä.

Lisäksi tehdään hakutiedot bibliografisiin tietueisiin sellaisten henkilöiden, sukujen, yhteisöjen ja aiheiden auktorisoiduista nimimuodoista, joita pidetään tärkeinä kuvailtavien bibliografisten resurssien löytämisen, identifioinnin ja valinnan kannalta.

5.1.1.2. Liitä hakutiedoksi **auktoriteettitietueeseen** entiteetin auktorisoitu nimimuoto, samoin kuin nimen varianttimuodot. Hakuominaisuuksia voi lisätä nimimuotojen välisten suhteiden avulla.

5.1.2. Auktorisoidut otsikkomuodot

⁶ Kirjastoyhteisössä kuvailun perustana käytetään ISBD-säännöstöä.

Entiteetin auktorisoitu otsikkomuoto on nimi, joka identifioi entiteetin yhdenmukaisesti, joko niin, että nimimuoto esiintyy vallitsevasti teoksen ilmiasuissa tai kyseessä on luettelon käyttäjien kannalta yleisesti tunnettu nimi.

Otsikkoon tulee lisätä identifiointia tukevia tunnusmerkkejä, jos on tarpeen erottaa toisistaan samannimiset entiteetit.

5.1.3. Kieli

Kun nimi esiintyy usealla kielellä, etusijalla on otsikkomuoto, joka perustuu esitysmuodon ilmiasujen alkuperäiseen kieleen ja kirjoitusjärjestelmään. Jos alkuperäisen kielen ja kirjoitusjärjestelmän mukaista muotoa ei yleensä käytetä luettelossa, otsikko voi perustua siihen ilmiasuissa tai viittauksissa esiintyvän kielen tai kirjoitusjärjestelmän muotoon, joka sopii parhaiten luettelon käyttäjien tarpeisiin.

Hakutieto tulee merkitä, mikäli mahdollista, alkuperäisellä kielellä ja kirjoitusjärjestelmällä, joko auktorisoituun otsikkomuotoon tai viittaukseen. Jos tarvitaan translitterointia, noudatetaan kansainvälistä standardia.

5.2. Henkilöiden nimimuodot

5.2.1. Kun henkilönnimi koostuu useasta osasta, hakuelementin valinta määräytyy sen maan yleisen käytännön mukaan, jonka kansalainen tämä henkilö on, tai

5.2.2. kun tätä maata tai kansalaisuutta ei voida määrittellä, sen sovitun käytännön mukaan, jota noudatetaan siinä maassa, jossa henkilö yleensä asuu, tai

5.2.3. jos ei ole mahdollista määrittää, missä henkilö yleensä asuu, hakuelementiksi valitaan henkilön teosten ilmiasuissa yleisimmin käytetyn kielen mukainen tai yleisissä lähdeoteoksissa esiintyvä nimimuoto.

5.3. Sukujen nimimuodot

5.3.1. Kun suvun nimi koostuu useasta osasta, hakuelementin valinta määräytyy sen maan käytäntöjen mukaan, joka liittyy eniten ko. sukuun tai

5.3.2. jos ei ole mahdollista määrittellä maata, johon tämä suku eniten liittyy, hakutiedon valinnan tulee seurata sen kielen mukaista sovitun käytäntöä, jota suku yleensä käyttää ja joka esiintyy teosten ilmiasuissa tai yleisissä lähdeoteoksissa.

5.4. Yhteisöjen nimimuodot

5.4.1. Yhteisöjen auktorisoitujen otsikkomuotojen tulee sisältää toimivalta-alueen tällä hetkellä käytetty nimimuoto sillä kielellä ja kirjoitusjärjestelmällä, joka parhaiten vastaa luettelon käyttäjien tarpeita.

5.4.2. Jos yhteisö on peräkkäisinä aikajaksoina käyttänyt eri nimimuotoja, joita ei voida pitää yhden nimen pieninä variaatioina, jokaista merkittävää nimenmuutosta pidetään uutena entiteettinä ja kutakin entiteettiä vastaavaat auktoriteettitietueet tulee linkittää toisiinsa katso-myös (edeltäjä/seuraaja) -viittauksin.

5.5. Yhtenäistettyjen nimekkeiden muodot

Yhtenäistetty nimeke voi olla joko erillinen nimeke tai se voi olla tekijä/nimeke -yhdistelmä tai nimeke, jonka luonnetta selvennetään lisäämällä identifioivia elementtejä kuten esim. yhteisön nimi, paikan nimi, kieli, aikamääre jne.

5.5.1. Yhtenäistetyn nimekkeen tulee olla alkuteoksen nimeke tai teoksen ilmiasuissa useimmiten esiintyvä nimeke. Tietyissä tarkoin määrätyissä tapauksissa voidaan ohjeelliseksi otsikkomuodoksi valita luettelon kielen ja kirjoitusjärjestelmän mukainen yleisesti käytetty nimeke.

6. Auktoriteettitietueet

6.1. Auktoriteettitietueilla valvotaan hakutietoina käytettyjen nimien ja viittausten ohjeellisia muotoja. Auktoriteettivalvonnan kohteina olevia entiteettejä ovat: henkilöt, suvut, yhteisöt, teokset, esitysmuodot, ilmiasut, kappaleet, käsitteet, kohteet, tapahtumat ja paikat.

6.2. Jos henkilö, suku tai yhteisö käyttää vaihtelevia nimiä tai vaihtelevia nimimuotoja, yksi nimi tai yksi nimimuoto tulee valita kunkin yksittäisen henkilön ohjeelliseksi otsikkomuodoksi. Jos teoksella on vaihtelevia nimekkeitä, yksi nimeke valitaan yhtenäistetyksi nimekkeeksi.

7. Hakumahdollisuuksien perusteet

7.1. Tiedonhaku ja hakutulos

Hakutiedot ovat bibliografisen tietueen elementtejä, jotka 1) turvaavat bibliografisten ja auktoriteettitietueiden ja niihin liittyvien bibliografisten resurssien luotettavan tiedonhaun ja 2) rajaavat hakutuloksia.

7.1.1. Hakutavat

Nimien, nimekkeiden ja aiheiden tulee olla haettavissa ja saatavissa kirjastoluettelon tai bibliografisen tiedoston tarjoamien hakutapojen: esim. nimien täydellisten muotojen, avainsanojen, ilmauksien, katkaistujen hakutermien jne. avulla.

7.1.2. Pakollisia hakuelementtejä ovat ne, jotka perustuvat jokaisen bibliografisessa tai auktoriteettitietueessa esiintyvän entiteetin tärkeimpiin attribuutteihin ja suhteisiin.

7.1.2.1. Bibliografisten tietueiden pakollisia hakutietoja ovat:

- ensimmäinen tekijä tai ensimmäisenä mainitun tekijän nimi, kun on mainittu useampia kuin yksi tekijä
- ilmiasun päänimeke tai sepitetty nimeke
- julkaisu- tai julkistamisvuosi/vuodet
- teoksen/esitysmuodon yhtenäistetty nimeke
- asiasanat, vapaan indeksoinnin termit, luokitusnotaatiot
- standarditunnukset, identifikaatiotunnukset ja kuvailtavan entiteetin ”avainnimekkeet”.

7.1.2.2. Auktoriteettitietueiden pakollisia hakutietoja ovat:

- entiteetin auktorisoitu nimi tai nimeke
- entiteetin nimen tai nimekkeen varianttimuodot

7.1.3. Lisähakuelementit

Bibliografisen kuvailun tai auktoriteettitietueen muiden alueiden attribuutit voivat esiintyä valinnaisina hakutietoina tai laajojen hakutulosten suodatus- tai rajauskeinoina. Tällaisia bibliografisten tietueiden attribuutteja ovat mm.:

- muiden kuin ensimmäisenä mainitun tekijän nimet
- esittäjien tai muiden kuin tekijöinä esiintyvien henkilöiden, sukujen tai yhteisöjen nimet
- rinnakkaisnimekkeet, otsikkonimekkeet jne.
- sarjan yhtenäistetty nimeke

- bibliografisen tietueen identifikaatiotunnukset
- kieli
- julkaisumaa
- tallennemuoto

Tällaisia auktoriteettitietueiden attribuutteja ovat:

- entiteettiin suhteessa olevien entiteettien nimet tai nimekkeet
- auktoriteettitietueiden identifikaatiotunnukset

LIITE

Luettelointisääntöjen rakenteelliset tavoitteet

Luettelointisääntöjen rakennetta ohjaavat lukuisat tarkoitusperät.⁷ Tärkein on luettelon käytettävyys.

Luettelon käytettävyys. Kuvailua ja tiedonhaun tueksi tehtyjä ohjeellisia nimimuotoja koskevissa päätöksissä on pidettävä käyttäjä mielessä.

Yleinen käytäntö. Kuvailussa ja tiedonhaussa käytetyn vakiintuneen sanaston tulee vastata käyttäjien enemmistön käyttämää sanastoa.

Esitystapa/kuvaus. Entiteetin nimen kuvailussa ja tiedonhakua varten muodostetuissa ohjeellisissa nimimuodoissa tulee käyttää entiteetin itse käyttämää nimimuotoa.

Tarkkuus. Kuvailtava entiteetti tulee esittää mahdollisimman tarkasti.

Riittävä ja välttämätön määrä. Mukaan otetaan vain ne kuvailun elementit ja tiedonhakua palvelevat ohjeelliset nimimuodot, jotka tyydyttävät käyttäjän tarpeet ja jotka ovat olennaiset entiteetin yksiselitteiseksi identifioimiseksi.

Merkitys. Elementtien tulee olla bibliografisesti merkittäviä.

Taloudellisuus. Kun päämäärän saavuttamiseksi on tarjolla useita vaihtoehtoja, tulee suosia taloudellisia ratkaisuja (s.o. alhaisia kustannuksia tai yksinkertaisinta lähestymistapaa).

Standardointi. Kuvailujen ja hakutietojen rakenne tulee standardoida siinä laajuudessa ja sillä tasolla kuin on mahdollista. Tämä edistää yhteensopivuutta, jolloin mahdollisuudet vaihtaa bibliografisia ja auktoriteettitietueita paranevat.

Integrointi. Kaikentyyppisen aineiston kuvailun ja entiteettien ohjeellisten nimimuotojen tulee perustua mahdollisimman paljon yhteisiin sääntöihin.

Luettelointisääntöjen tulee olla
perustellut eikä sattumanvaraiset.

Toisinaan nämä tavoitteet ovat ristiriidassa keskenään ja silloin tarvitaan perusteltu, käytännöllinen ratkaisu.

⁷ Tavoitteet perustuvat bibliografiseen kirjallisuuteen, erityisesti Ranganathanin ja Leibnizin kirjoihin, joita Elaine Svenonius kuvaa teoksessa: Svenonius, E. *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 2000, p. 68.

[Asiasanastoihin liittyy muitakin tavoitteita, joita ei ole vielä sisällytetty tähän julkilausumaan]